

50 11. 11. 1948

nr. .... kuup. ....

RIIKLIKU TEATRI
„ESTONIA“
Arhiiv-Muuseum

Nr. ....

„Proua minister“

RT „Estonias“

Bronislav Nušitš, kelle komöödia „Proua minister“ neljapäeval nägi ram-bivalgust RT „Estonias“, on väljapaist- vamaid serbia kirjanikke. Tema sulest on ilmunud palju jutustusi, följetone ja ligi kolmkümmend draamateost, mis on tõlgitud paljudesse keeltesse. Tema näidendite iseloomustavamaks jooneks on nende lavalisus, hoogsalt arenev te- gevus, ilmekad karakterid, lopsakas dialoog ja koomilised situatsioonid. Sealjuures ilmneb teostes tugev demo- kraatlik joon, mis tugevneb eriti kir- janiku elu lõpu poole (Nušitš suri pisut enne fašistide sissetungi Jugo- slaaviasse, 1939. a.), millisesse perioodi kuulub ka üks tema viimaseid komöö- diaid, serbia ühiskondlikke olusid piit- sutav satiirilise komöödia „Proua mi- nister“, mida Moskva kui ka perifeeria- teatrid juba mõnda aega mängivad.

Nušitš on kirjanik-realist, suurte ve- ne satiirikute Gogoli, Saltõkov-Štšedri- ni ja Tšehhovi õpilane. „Proua minist- ris“ avab ta tõelise pildi läbinisti mä- dast, igasuguse moraalse aluse kaotan- nud ühiskonnakihist Karageorgievitši aegses Serbias. Teravas satiirili- ses vormis naerab ta välja kuningli- ku Serbia elu ja kombeid sajandi algul, poliitiliste parteide kulssidetaguse võit- luse ja kamarilja intriigid valitsuse üm- ber, kus tihti ministriks saamine ole- nes sellest, kes varem jõuab tsilindri- ga lossi. Komöödia peamiseks märk- lauaks on aga väikekodanlus oma mandunud elulaadiga, ahnuse ja ru- malusega.

Näidendi faabula on õieti üks vari- ant vanast tuttavast tragikomöödiast, kus rumalat inimest, keda saatust äkki teenimatult ülendab, tabab peapööri- tus ootamatust edust ja sellejärel fiasko.

„Ma võtsin naise keskmistest ring- kondadest, mitte halva perenaise Si- va Popovi,“ kirjutas autor ise oma näidendi peategelase kohta, „ja tõstsin ta ruttu ja ootamatult tema elu nor- maalsest joonest kõrgemale. Niisugune elu kaalukausside kõikumine kutsub inimeses sellest ringkonnast nii tugeva tasakaalukaotuse esile, et ta ei suuda püsida jalul.“

Komöödia tegevus sünnib käesoleva sajandi algul Serbias, väikese riigi- ametniku perekonnas, kes juhuslikult oma partei võidule tuleku tõttu vali- mistel saab ministriks. See mehe oota- mata tõus lööb tasakaalust välja tema rumala ja albi naise Siiva Popovi. Ta ruttab kohe kasutama võimu, mis te- male mehe kaudu on osaks saanud, rahuldab oma auahnust, paradeerib riig- tikõllas endiste prouade ministrite akende all, tellib endale arvukalt tua- lette ja laseb panna suhu kuldham- bad, et naeratus oleks seisusekohasem. Oma uude ossa innukalt sisse elades hakkab ta õppima bridži, suitsetama ja, kuna seda nõuab „peen tooni“, pidama armukest. Kogu tema väikekodanlik elulaad muutub pangupealt. Ta ei unusta ka oma rohkearvulist sugulas- konda riigi kulul üles upitamast. Oma suurusehullustuses tahab ta oma abi- elus oleva tütre panna „tähtsamale“

geva ansambliise ühtlusega. Isegi epi- soodiliste osade täitjad ei tundunud juhuslike külalistena laval, nagu seda nii mõnigi kord „Estonias“ võisime ko- geda. Rõõmustaval kombel püüsid ka noored näitlejad vanematega ühes ri- vis ja löid nii mõnegi meeldejääva ka- rakterse kuju, mis annab tunnistust sellest, et kui noortega vajalikul määral töötada, siis ka tulemused ei lase en- nast oodata. Saime terve rea huvitavaid stseene, nagu esimeses vaatuses jaht tsilindri järele, sugulaste paraad kol- mandas ja endise proua ministri Nata külaskäik neljandas, mis hoolimata üli- mal määral teritatud koomikast siiski jäid realistliku komöödia raamesse ega lasknud välise askelduse taha kaduda näidendi põhiideed. Tugevamini oleks aga tahtnud näha konkreetset ajaloo-

selgesti väikese ametniku saatust, kes elab vaesuses ja mures ning otsib en- dale seljatuge ja väikese auahnuse ra- huldust.

ENSV teenelise näitleja Agu Lüüdi- ku loodud välisministeeriumi sekretär doktor Ninko oli amoraalsuse kvintes- sents. See elukutseline armuke, aristo- kraatne päevavaras ja dändi, „peene tooni“ meister, ei olnud mitte ainult koomiline, vaid ka vastik. Selles, et niisuguse jälgi tüübi valib Siiva endale „peene tooni“ õpetajaks, peitub lõikav sarkasm.

Täiesti rikutud poisikest Rakat, kes juba lapsepõlvest on tõmmatud kodu ja tänava räpasusse ja kelle teod on jäledad, mängis Asta Lott küllaltki veenvalt.

Stseen „Proua ministri“ lavastusest RT „Estonias“. Proua minister Siiva Popov (Mari Möldre) ja eksministri proua Nata Steppan (Albina Kausi)

list tausta, kuningriiklikku sajandi- vahetuse Serbiat. Laval nähtu oli tuge- vasti tänapäevalik.

Proua ministri rasket ja kompli- seeritud osa mängis Mari Möldre, kes lõi sellest rumalast, auahnest, edevast ja albit väikekodanlasest värvirikka, tugevasti paisutatud, kuid sugugi mitte karikatuurse kuju. Osa pakub suure- pärasteid võimalusi „üleaisa löömiseks“, otse nagu ahvatleb paksude värvidega maalima, kuid Möldre hoidus sellest karist võrdlemisi õnnelikult. Nelja va- utese kestel lahku Siiva ainult mõneks hetkeks lavalt. Tema metamorfoosid lihtsast ametnikunaist proua minist- riks ja endiseks proua ministriks sün- nivad kogu aja vaataja silma all. Kõik oma moondused viis Möldre läbi usu- tavalt ja suure mõõdutundega. Me- näeme teda algul asjaliku, pisut jäme- davõitu perenaisena muretsemas poja pükste ja maksmata üüri pärast. Järg- neb ootuste ja lootuste periood, kus

Üks raskeimaid osi oli kahtlemata Olev Eskolal Tšedana, proua ministri väimehena. Autori teksti järgi võib Tšedat tõlgitseda kui truid armasta- jat, kes oma naise kaitseks paljastab proua ministri afäärid, kuigi seal on mõningaid vihjeid ka Tšeda omakasu- püüdlikkusele. Eskola tegi õigesti, et ta ei katsunud luua Tšedast positiivse- kuju, vaid tõstis välja tema kaasavara- iha, isikliku kasusaamise lootuse äia- papa karjäärist. Näitleja andis Tšeda kerge üleoleva huumoriga, mitte var- jates Tšeda tühisust ja kuuluvust sa- masse keskkonda kui teisedki. Niisu- gune Tšeda ei löö risti ette, kui tuleb paras juhus, olgu see siis riigi või naise petmine.

Proua ministri tüdart Daarat mängis Leida Aru, lastes paista tema tühisust ja kuuluvust väikekodanlikku pere- konda.

Nauditava tüüpide galerii saime

ant vanast tuttavast tragikomöödiast, kus rumalad inimesed, keda saatust äkki teenimatult ülendab, tabab peapööritus ootamatust edust ja sellejärel fiasko.

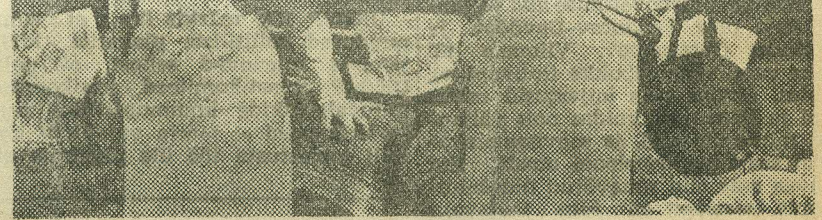
„Ma võtsin naise keskmistest ringkondadest, mitte halva perenaise Siiva Popovi,“ kirjutab autor ise oma näidendi peategelase kohta, „ja tõstsin ta ruttu ja ootamatult tema elu normaalsest joonest kõrgemale. Niisugune elu kaalukausside kõikumine kutsub inimeses sellest ringkonnast nii tugeva tasakaalukaotuse esile, et ta ei suuda püsida jalul.“

Komöödia tegevus sünnib käesoleva sajandi algul Serbias, väikese riigiametniku perekonnas, kes juhuslikult oma partei võidule tuleku tõttu valimistel saab ministriks. See mehe ootamata tõus lööb tasakaalust välja tema rumala ja albi naise Siiva Popovi. Ta ruttab kohe kasutama võimu, mis temale mehe kaudu on osaks saanud, rahuldab oma auahmust, paradeerib riigitöölase endiste prouade ministrite akende all, tellib endale arvukalt tualette ja laseb panna suhu kuldhambad, et naeratus oleks seisusekohasem. Oma uude ossa innukalt sisse elades hakkab ta õppima bridži, suitsetama ja, kuna seda nõuab „peen toon“, pidama armukest. Kogu tema väikekodanlik elulaad muutub paugupealt. Ta ei unusta ka oma rohkearvulist sugulaskonda riigi kulul üles upitamast. Oma suurusehullustuses tahab ta oma abielus oleva tütre panna „tähtsamale“ tegelasele naiseks ja „vallandab“ senise väimehe. Siin aga pörkab ta väimehe otsustavale vastupanule. Skandaalsed lood värskeltpüsetatud proua ministri majas saavad avalikuks. Minister Siima Popov on oma naise rumala tegevuse tõttu kompromiteeritud ja sunnitud esitama lahkumispalve ja proua Siiva Popov leiab end jälle oma väikekodanliku lõhkise küna juures.

„Proua ministril“ puuduvad suuremad kirjanduslikud väärtused. Seda näidendit võiks lavastada ka nii, nagu meil omal ajal lavastati Kadelburgi, L'Arronge'i, Arnold ja Bachi ja teisi saksa ja prantsuse jandimeistreid. Nuütsi vanamoelises komöödias on palju sarnast, mis vihjab sellele, et autor pole õppinud mitte ainult vene kuulsalt satiirikult, vaid ka lääne fin de siècle'i manduva kunsti esindajailt. Sellest annavad tunnistust ohtrad jämedused, labasused ja naiivsused, mis tänapäeva maitsele on vastuvõetamatud. Me oleme seesugusest stiilist tänu nõukogude tervele draamakirjandusele ammu üle kasvanud.

Kui aga etendus siiski publikult omajagu aplause löikab, siis tuleb seda eeskätt panna külalislavastaja Leo Kalmeti ja näitlejate töö arvele. Pea-rõhku lavastuses ei pandud mitte koomika taotlusele iga hinna eest, vaid nii tegelaste karakteris kui ka tegevuses tervikuna taotleti peamist eesmärki: väikekodanluse väljanaermist, tema moraali, õigemini moraalituse hukkamõistmist, tema rumaluse, auahnuse, edevuse, kadeduse ja mandumise paljastamist. Siiva Popovi, „proua ministri“ suguvõsa ja kodakondsete, serbia väikekodanlaste „loomaaed“ oma tüüpide mitmekesisuses ei olnud ainult koomiline, vaid ka vastik, eemaletõukav, nii igaüks eraldi, kui ka „seltskonnana“ koos. Teater ei piirdunud ainult ühe perekonna elu näitamisega, Siiva Popovi suurusehullustuse demonstreerimisega, vaid oskas konkreetse juhtumi ja olustikuliste detailide kujutamise kaudu tõusta realistliku üldistamiseni, üksikute individide karakterite satiirilise tihendamise kaudu tabada tüüpilist, mis on omane kogu väikekodanlusele.

Lavastus torikas silma kõigepealt tu-

Stseen „Proua ministri“ lavastusest RT „Estonias“. Proua minister Siiva Popov (Mari Möldre) ja eksministri proua Nata Steppan (Albina Kausi)

list tausta, kuningriiklikku sajandivahetuse Serbiast. Lavastus nähtu oli tugevasti tänapäevalik.

Proua ministri rasket ja komplitseeritud osa mängis Mari Möldre, kes lõi sellest rumalast, auahnest, edevast ja albist väikekodanlastest värvirikka, tugevasti paisutatud, kuid sugugi mitte karikatuurse kuju. Osa pakub suurepäraseid võimalusi „üleaisa löömiseks“, otse nagu ahvatleb paksude värvidega maalima, kuid Möldre hoidus sellest karist võrdlemisi õnnelikult. Nelja vaatuse kestel lahkub Siiva ainult mõneks hetkeks lavalt. Tema metamorfoosid lihtsast ametnikunaist proua ministriks ja endiseks proua ministriks sünnivad kogu aja vaataja silma all. Kõik oma moonused viis Möldre läbi usutavalt ja suure mõõdutundega. Me näeme teda algul asjaliku, pisut jämedavõitu perenaisena muretsemas poja pükste ja maksmata üüri pärast. Järgnevat ootuste ja lootuste perioodi, kus pinget tõuseb peaaegu plahvatuseni, siis „majesteetlik“ proua ministri ossa asumine, ja asjalik ning innukas „peene tooni“ omandamine, kusjuures vahetevahel välja lööb endine lihtne Siiva Popov, kes kokkub seda kuristikku nähes, millesse ta peab seisuse tõttu astuma. Kuid need on vaid hetked, Siivale meeldib olla proua minister ja ta paisub nagu konn Krölovi valmis, kuni viimaks saabub krahh ja ta jääb rumalana seisma ja jumalat süüdistama, kellele ta on pannud igal reedel kaks küünalt.

Möldre Siiva ei ole ainult koomiline, rumal, auahne naine, üksik konkreetne erandjuhtum, tema Siiva piiratuses, jämeduses, tõusikluses ja tobeduses peegeldub nagu tilgas vees kogu väikekodanlus, kelle tüüpiline esindaja ta on.

Väikekodanlase üldpilti toovad teised osalised oma erinevate individuaalsete joontega hinnatavat lisa.

Uheks paremaks kujukaks lavastuses tõusis Rudolf Nuude onu Vassa. Me saime suurepärase, näilikkult teiste kasude eest hoolitseja, kuid alati omakasu silmas pidava kavala, pealetükki-va, „elutarga“ onu, kes on tähtis asjamees, kui sugulase karjäär tõuseb mäkke, kohe aga jalgelt tolmuraputab, kui algab langus, ennast aga enne ettenägelikult „suveniiridega“ kindlustades. Nuude oli niivõrd sulanud ühte onu Vassaga, et lavakuju ja näitleja täiesti kattusid. See on selle andeka näitleja järjekordne võit.

Ereda satiirilise kuju lõi Albina Kausi proua Nata Steppanist, eksministri prouast, Tema Nata oli sama, mis Siivagi, ainult põhjalikumalt omandanud „peent tooni“. Tema juba enam ei pöördu tagasi mehe katkiste pükste juurde, tema koht on „seltskonnas“ kindlustatud. Kahjurõõm, millega ta saadab teise langemist, õhkub igast tema sõnast ja liigutusest.

Meelde jääva tüüpi joonistas Alfred Mering välisministeeriumi asjaajajast Perast. Tema poolkäärus hoiakus, arglikus naeratuses, anuvahäälises ja vaates tundus valmisolekut igaks teeneks. Me nägime selle koomilise kuju taga

Uks raskeimaid osi oli kahtlemata Olev Eskolal Tšedana, proua ministri väimehena. Autori teksti järgi võik Tšedat tõlgitseda kui truud armastajat, kes oma naise kaitseks paljastab proua ministri afäärid, kuigi seal on mõningaid vihjeid ka Tšedana omakaspüüdlikkusele. Eskola tegi õigesti, et ta ei katsunud luua Tšedast positiivset kuju, vaid tõstis välja tema kaasavara-ia, isikliku kasusaamise lootuse ääripäa karjäärist. Näitleja andis Tšedana kerge üleoleva huumoriga, mitte varjates Tšedana tühisust ja kuuluvust samasse keskkonda kui teisedki. Niisugune Tšedana ei löö risti ette, kui tuleb paras juhuse, olgu see siis riigi või naise petmine.

Proua ministri tütar Daarad mängis Leida Aru, lastes paista tema tühisust ja kuuluvust väikekodanlikku perekonda.

Nauditava tüüpide galerii saime proua ministrit külastama tulnud sugulastest. Hästi avas ENSV teeneline näitleja Albert Uksip osava seikleja, „naiste kaudu sugulase“ Pera Kaleni kuju. Tema pehme, kassi meenutav liikumine, magus meelitatav hää, iseenesestmõistetavus, millega ta tungib „sugulaste“ ringi ja asub seal märkamatu tooniandvale kohale, olid suurepäraselt tehtud.

Sugulaste seltskonnas kohtasime toredaid tüüpe, kes ütlesid vaid mõned repliigid, või koguni vaikisid, kuid jäid siiski meelde erade satiiriliste kujudena, nagu onu Panta (August Mihklisoo) ja tema poeg Miile (Olav Paesüld), sunnitöölt naasnud ja nüüd riigiteenistust noriv Nova Pop Arsin (Leo Talimaa), onu Savva, kes tahab riigipensioni ei millegi eest (Valter Luts). Ka naissugulased tädi Datsa (Katrín Vâlbe) ja Sooja (Laine Mesikäpp) omasid individuaalselt karakterit ja nagu ning tundusid orgaaniliselt kuuluvat väikekodanlaste paljupalgelisse ja kirjusse suguharusse.

Oma ülesande kõrgusel seisid ka ülejäänud osalised: rumal ja vastik nahakaupmees Rista Todor (Aleksander Randviir), pirtsakas ja pedantne inglise keele õpetaja (Oili Adari), keskpärane ja melanholne minister (Lembit Rajala), püüdlik ja seiklusvalmis teenija Anna (Astrid Lepa) ja oma väärtust tundev ministeeriumi käskjalg (Ants Jõgi).

Ilmekate väliste detailide kõrval avasid näitlejad ka kuju sisemise olemuse, näitasid, miks nad on niisugused, nagu nad on.

„Proua ministri“ lavastust võib „Estonias“ pidada põhiliselt õnnestunuks kunstiliselt teostusel. Saime lõbusa ja huvitava etenduse. Kas aga vastava repertuaari otsingul praegune näidendi valik kõige õnnestumum oli, selles tuleb kahelda, kuna temas on liiga palju sugemeid, mis meenutavad meie teatrites kodanlikul ajal tüütuseni leierdatud jante. Kindlasti leidub kirjanduslikult kõrgema väärtusega repertuaari, mis täidab nii lõbususe kui ka kasvatus ülesandeid.

H. Lomax